

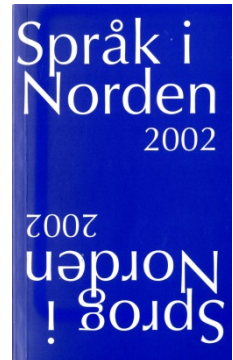
Sprog i Norden

Titel: Statusplanlægning som et nyt arbejdsområde for Dansk Sprognævn

Forfatter: Niels Davidsen-Nielsen

Kilde: Sprog i Norden, 2002, s. 47-57

URL: <http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/sin/issue/archive>

© Nordisk Sprogråd

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre numre af Sprog i Norden (1970-2004) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Statusplanlægning som et nyt arbejdsområde for Dansk Sprognævn

Niels Davidsen-Nielsen

I Lov om Dansk Sprognævn 1997, § 1 står der at

”Dansk Sprognævn har til opgave at følge det danske sprogs udvikling, at give råd og oplysninger om det danske sprog og at fastlægge den danske retskrivning.”

Det siger derfor sig selv at Dansk Sprognævn er forpligtet til at følge med i den ordimport der i en internationaliseringstid som den vi lever i, foregår fra engelsk til dansk, og til at give råd og oplysninger om den.

Men ifølge sprognævnsløven er vi også forpligtet til at holde øje med domænetab, dvs. det forhold at hele funktionsområder i samfundet overgår fra dansk til engelsk, vor tids internationale hjælpesprog.

Når det efterhånden fx er almindeligt at bruge engelsk som videnskabsprog og i forlængelse heraf som undervisningssprog i de højere uddannelser, så vedrører det det danske sprogs status og udvikling. Hvor man før brugte dansk, bruges der nu i stigende grad engelsk, især inden for naturvidenskab, teknisk videnskab og sundhedsvidenskab.

Domænetab foregår også i erhvervslivet. Der reklameres mere og mere på engelsk, også når det drejer sig om danske produkter der ønskes solgt til danske forbrugere. Noget så pæredansk som afskåret pålæg markedsføres nu som *sliced pålæg*, og når det er tyndt afskåret, hedder det *silk cut pålæg*. Mange danske firmaer vælger med henvisning til internationaliseringen engelsk som arbejdsprog, dvs. også den virksomhedsinterne kommunikation foregår på engelsk. Det

gælder ikke kun for store firmaer som sælger de fleste af deres varer ud af landet, fx Novo Nordisk og Danisco, men også en del mellemstore firmaer. Endvidere vælger firmaerne nu i mange tilfælde engelske navne. De Danske Statsbaners rederi, som udelukkende sejler i danske og nordiske farvande, hedder nu Scandlines.

Man kunne blive ved – så det gør jeg. Stillingsannoncer er i stigende grad på engelsk, herunder i universitetsverdenen. Patentbeskrivelser bliver snart engelsksprogede. Og i mediernes og populærkulturen fylder engelsk rigtig meget.

Hvad har Dansk Sprognævn gjort hidtil?

Sprognævnet har ikke været tidligt ude, men efter at der havde været debat i de danske medier, afholdt vi den 21. marts 1998 en heldagskonference om engelsk indflydelse på dansk. Konferencen samlede 130 deltagere og påkaldte sig betydelig opmærksomhed. Året efter udgav vi debatbogen *Engelsk eller ikke engelsk? That is the question*. Heri tryktes de seks foredrag der blev holdt ved konferencen, samt det svenske sprognævns udkast til et handlingsprogram til fremme af det svenske sprog.

I 1999 gik den danske kulturminister Elsebeth Gerner Nielsen ind i sagen, og i juni 2000 holdt hun en stor konference på Louisiana. Den blev også mediedækket og blev bl.a. transmitteret i fjernsynet - i uforkortet form. Foredragsholderne var hovedsagelig kendte kulturpersonligheder og politikere, ikke sprogfolk.

Herefter gik fem ministerier i gang med at udarbejde den danske regerings sprogpolitik, med rådgivning fra bl.a. Dansk Sprognævn ved vores formand Erik Hansen. Denne sprogpolitik skulle have været offentliggjort i maj, men er af ukendte årsager udsat. Vi venter i spænding på den. [Efterfølgende: Der blev lagt sidste hånd på regeringens sprogpolitik i november 2001, men så blev der udskrevet valg, og det standsede sagen. Den nuværende regering har nu taget den op.]

Dansk Sprognævn har udover at holde konference og udgive en bog for nylig skrevet til Rektorkollegiet (foreningen af

danske universitetsrektorer) om engelsk over for dansk som universitært undervisningsprog. Og vi har sendt kopi af dette brev til undervisningsministeren, forskningsministeren og kulturministeren.

Baggrunden herfor var en skrivelse fra Rektorkollegiet om sprogpolitik i forbindelse med nogle såkaldte udviklingskontrakter mellem universiteterne og forskningsministeriet. I denne skrivelse betones det at det med henblik på at tiltrække udenlandske udvekslingsstuderende er nødvendigt at have undervisning på engelsk.

Jeg citerer her et uddrag af Sprognævnets brev til Rektorkollegiet:

”If. Dansk Sprognævn er det ... vigtigt

- at dansk sikres som et komplet sprog der er brugbart i uddannelse og forskning;
- at det faglige niveau ikke synker pga. danske underviseres og studenters begrænsede beherskelse af fremmedsprog (engelsk);
- at undervisning på fremmedsprog (engelsk) ikke forplanter sig nedad i uddannelsessystemet (og fx tages i brug i gymnasiets undervisning i naturfag);
- at faglig formidling til offentligheden ikke hæmmes pga. manglende dansk fagsprog.”

Selv om der ikke har været tale om nogen høj cigarføring fra Dansk Sprognævn, har vi dog taget hul på en ny opgave, en opgave som vi traditionelt ikke har beskæftiget os med. Vi er blevet mere offensive.

Det sprogpoltiske klima i Danmark

I den debat vi har haft de sidste år, er der blevet udtrykt bekymring over angliseringen, bl.a. i forhold til den femtedel af den danske befolkning der ikke kan engelsk, og som sættes uden for kommunikationen når der bruges engelsk. Så muligvis har kulturministeren en god sag, en sag der er folkelig opbakning

om. I den brede befolkning er det mest de mange låneord der bekymrer. Er dansk ved at blive løbet over ende i ordforrådet, ædt op indefra? Domænetabstruslen er endnu ikke gået op for flertallet af danskere.

Inden for universitetsmurene tegner der sig et andet billede. Her vender et flertal af sprogfolk sig mod ethvert tiltag der kan udlægges som purisme. Sproglig purisme opfattes i disse kredse helt negativt. Den antages at bunde dels i nationalromantik, dels i uvidenhed om hvordan sprog udvikler sig. Den engelske indflydelse bliver ofte bagatelliseret, fx ved at man fokuserer på procentvis forekomst af engelske ord i løbende tekst i stedet for at åbne for fjernsynet eller gå sig en tur og se på gadebilledet. Hvis man mener der er behov for at foretage sig noget overhovedet, sørger man i det mindste for at pointere at sproget ikke skal værnes. Omstøbning af engelske importord til afløsningsord (leksikalsk purisme) eller til stavemæssigt tilpassede ord (ortografisk purisme) anses ikke for påkrævet og af nogle endda for en uønskelig form for sproglig styring. Domænetab er der større forståelse for at vurdere som et problem, men her slås der på det Don Quixote-agtige i at forsøge at bekæmpe de udviklinger der styres af den internationale økonomi. I en af artiklerne i debatbogen *Engelsk eller ikke engelsk?* fremgår denne opfattelse af den vittige titel 'Stand, eller jeg siger bang!' Omfanget af domænetab anses i øvrigt ikke for alarmerende, så konklusionen lader til at være at de bekymrede overdriver. Og dansk er i hvert fald ikke truet.

Der er imidlertid det nye i situationen at nogle professionelle sprogfolk er kommet på banen og vender sig mod den ubekymrede laissez faire-politik. Fx går Kirsten Rask varmt ind for afløsningsord, og hun har gjort sig den ulejlighed at skrive en sprogrenserordbog med forslag til ca. 900 danske afløsningsord.

Ikke alle hendes forslag er lige vellykkede, fx hendes udskiftning af *stand-up comedian* med *opretstående komiker*. Og det har hun måttet høre en del for. Men som helhed er hendes forslag gode, og hun skal bestemt ikke have utak for

ulejligheden. En række andre sprogfolk har også givet udtryk for nye synspunkter. De koncentrerer sig om domænetab. Udmeldingen fra dem er at dansk endnu ikke er truet, men at det er klogt at være på forkant med udviklingen og foretage sig noget inden angliseringen bider sig fast.

Hvor meget domænetab der i virkeligheden er tale om, vil vi heldigvis snart vide mere om. Som mange sikkert har hørt, har Nordisk Ministerråds sprogpolitiske referencegruppe igangsat en udredning af domænetab for Nordens sprog. Denne udredning skal være færdig 1. november 2001, og resultaterne vil blive fremlagt ved referencegruppens NORDMÅL-forum konference i Pargas i Finland 16.–18. november 2001. Derudover har referencegruppen taget initiativ til at der vil blive holdt en konference om importord (arrangeret af Nordisk Sprogråd). Forudsætningen for en ordentlig sprogpolitik er naturligvis at man har så gode informationer som muligt. Det får vi forhåbentlig snart, og så kan vi komme videre med det sprogpolitiske arbejde uden at skulle skændes om det faktuelle grundlag. [Efterfølgende: Hovedresultatet af udredningerne var at et enkelt domæne – teknisk og naturvidenskabelig forskning og forskeruddannelse – stort set er blevet overdraget til engelsk. Men bortset herfra viser Nordens sprog sig ikke trængt så meget tilbage som man kunne frygte.]

Om det sprogpolitiske klima i Danmark vil jeg tilføje at der næppe vil være tilslutning til at omstøbe importord til ortografisk tilpassede ord, til trods for at det netop er ordimporten der bekymrer den brede befolkning. Under den såkaldte majonæsekrig i 1986, hvor der i en ny udgave af Retskrivningsordbogen var medtaget daniserede alternativer af en håndfuld ord, herunder *majonæse*, *krem*, *remulade*, *resurse*, fremkom der en strøm af protester fra offentligheden, og selv den daværende undervisningsminister gik aktivt til modstand. Det der har været et centralt princip i norsk sprogpolitik siden 1862 – ortografisk omstøbning fremfor passive lån – er en ufremkommelig vej i Danmark. Det ville være harakiri for Dansk Sprognævn at praktisere danisering undtagen i

enkelttilfælde som *tjekke*, for slet ikke at tale om at slå generelt til lyd for denne form for sprogpolitik.

Engelsk som universitetsprog: en illustrativ dansk debat

I Danmark har der nu i en årrække været debat i medierne om angliseringen. Lad mig som et eksempel referere en skarp meningsudveksling om hvilket universitetsprog man bør foretrække. Den er fra Nordjyske Tidende november 2000.

Den 5. november skrev professor i sociologi ved Ålborg Universitet, Tore Jacob Hegland, at det engelske sprogs indmarch på universiteterne sker på bekostning af fordybelse og indsigt og dermed giver kvalitetsforringelser i både undervisning og forskning. Han spurgte endvidere om man er ved at sælge ud af den danske kulturarv for at tiltrække bevillinger og prestige. Og han gjorde indsigelse mod sagsfremstillinger på engelsk for at tilgodese en finsk og en engelsktalende mødedeltager.

Den 9. november fulgte et modindlæg fra en professor ved Handelshøjskolen i Århus, Poul Houman Andersen, med titlen 'Dansk rækker ikke'. Heri fremhævedes det at det er nødvendigt at begå sig på engelsk for at møde en stadig stærkere international konkurrencesituation. Heraf afhænger forbedret publicering, faglig stimulering og supplerung af snævre nationale forskningsmiljøer. Houman Andersen skrev endvidere: "...er det virkelig universiteternes opgave at vogte over den danske sprogskat? I think not."

Den 13. november gik en af Ålborg Universitets dekaner ind i debatten med en udtalelse om at arbejdsproget på det teknisk-naturvidenskabelige fakultet er engelsk, og i samme artikel udtalte den humanistiske dekan at undervisningen i nogle humaniorakurser måtte foregå på engelsk af hensyn til udenlandske udvekslingsstuderende.

Den 18. november fulgte et debatindlæg fra en kemiprofessor ved universitetet i Wuppertal om at brug af engelsk på engelsk ikke som påstået er et spørgsmål om at være snobbet. Og i samme avis vendte Tore Jacob Hegland tilbage med et svar på Houman Andersens indvendinger. Heri

anfægtede han tendensen til at reducere dansk til et inferiørt andetsprog, med alvorlige skadevirkninger for muligheden for at tænke, skabe og formidle. Og om Århus-professorens bemærkning om at det ikke er universiteternes opgave at vogte over den danske sprogskat, skrev han:

”Hvis ikke universiteterne skulle være centrale aktører i en sådan kulturkamp, hvem så? I århundreder agerede de frie universiteter og de lærde klostre som de fremmeste vogtere og bærere af den europæiske kulturarv.”

I danske universitetskredse er man altså rygende uenige, og som det ses, skændes man sommetider for åbent tæppe.

Bør vi lade sproget passe sig selv?

I Norge var der sprogpolitisk ballade i 1996. Det kan man læse i Helge Sandøys vigtige og tankevækkende bog *Lånte fjører eller bunad?* Årsagen til balladen var at Norsk språkråd havde vedtaget at ca. 60 importord skulle kunne skrives på norsk, fx *sørvis* og *gaid*. Ordlisten sendte chokbølger gennem Norge og udløste en veritabel mediestorm.

En af sprogrådets prominente kritikere, forfatteren Erik Fosnes-Hansen, mente at skrivemåder ofte forandrer sig helt på egen hånd. I andre indlæg fra debatten blev sproget beskrevet som en 'anarkistisk organisme' der nægter at underkaste sig love og regler, og der blev talt om 'udviklingen selv' og om den 'naturlige sproglige udvikling'.

Ifølge Sandøy tilslører dette synspunkt imidlertid hvordan skriftsproget udvikler sig i den virkelige verden. Især pressen har stor indflydelse, i Norge ikke mindst Aftenposten, der har sin egen private sprogkomité, og som med hård hånd retter sproget i indsendte indlæg – selv i dødsannoncer. Hertil kan man vel føje at også forretningsverdenen præger skriftsproget med sit management- og reklamesprog. At lade sproget passe sig selv svarer reelt til at overlade det til markedsmekanismerne. Til at lade andre bestemme.

Derfor er det ifølge Sandøy helt meningsfuldt at dyrke sprogpolitik. Det mener jeg han har ret i, og i så fald må det

være en oplagt opgave for sprognævnene i Norden at gå ind i arbejdet. Hvis de med den sproglige ekspertise de repræsenterer, ikke skulle bidrage til sprogpolitikken, hvem skulle så?

Sprognævnene kan ikke styre udviklingen, men gennem rådgivning kan de være med til at præge den. Og det er en opgave jeg mener vi bør tage på os.

En dansk undersøgelse

I den danske universitetsverden skrives der en del studenteropgaver om angliseringen, og også i ph.d.-afhandlinger behandles dette emne. Lad mig kort omtale en opgave skrevet af fem studerende ved Roskilde Universitet: *English in Danish – There is more to it than you see* (maj 2001).

Hovedspørgsmålene der forsøges besvaret, er: ”Er almindelige danskere klar over det faktiske omfang af den engelske indflydelse, og er den nuværende danske sprogpolitik tilstrækkelig?”

Til brug herfor lavede forfatterne et spørgeskema som de lagde på internettet, og de skrev så ud på e-post for at skaffe sig informanter. De fik 584 deltagere som de delte i tre aldersgrupper: 403 under 30 år, 114 mellem 30 og 50 år samt 67 over 50 år. Mænd og kvinder var omtrent ligeligt repræsenteret.

Informanterne besvarede også en række spørgsmål om Dansk Sprognævn. På spørgsmålet om nævnet skulle indtage en passiv og observerende rolle, svarede ca. halvdelen ja og halvdelen nej i alle aldersgrupper. Og på spørgsmålet om vi skulle opfinde danske ord som alternativer til nye engelske ord, delte informanterne sig også i to lige store grupper: halvdelen svarede ja og halvdelen nej, og det gjaldt både mænd og kvinder i alle tre aldersgrupper.

Som helhed ønskede informanterne bedre information om den sproglige situation. Kvinderne under 30 ønskede at sprognævnet ville gribe ind før engelske ord bliver en almindelig del af dansk sprogbrug. Kvinder mellem 30 og 50 fandt det vigtigt at nævnet synliggør sig i medierne for at fastholde danske ord, og at nævnet selv bruger disse. Og både

mænd og kvinder over 50 ønskede at nævnet ville bruge medierne mere til at informere.

I afhandlingen indgik også et interview med mig og Fritz Larsen fra Syddansk Universitet i Odense, en fremtrædende laissez faire-liberalist der har bidraget til den tidligere nævnte debatbog med en meget læseværdig artikel ('Stands, eller jeg siger bang!').

Blandt forfatternes hovedkonklusioner kan nævnes:

1. Almindelige danskere er ikke klar over det reelle omfang af den engelske påvirkning.
2. Dansk er ikke et truet sprog, men sprogpoltiske initiativer er alligevel nødvendige.
3. Det er acceptabelt at bruge engelsk når man henvender sig til specifikke målgrupper, men henvendelser til den almindelige offentlighed bør være på dansk.
4. Restriktioner ovenfra vil være nytteløse.
5. En forbedret dansk sprogpolitik må tage både de positive og negative aspekter af den engelske påvirkning i betragtning.
6. Man styrker det danske sprog bedst gennem information og forøget bevidsthed.

Afslutning

Hvad sprogpoltiske fællesaktiviteter i Norden angår, tror jeg det er mest konstruktivt at samarbejde om domænetab. Domænetab er også et større problem end uassimilerede importord. Jeg bestrider ikke at domænetab og importord kan opfattes som to sider af samme sag. Og i en artikel har jeg selv skrevet at det i stedet for at kopiere passivt kan nytte og er en god idé at lave danske afløsningsord. Men hovedproblemet er ikke at Nordens sprog er ved at blive ædt op indefra af engelske importord. Hovedproblemet er den tendens til engelsksproglig selv-kolonisering vi ser i Norden. Ønskværdigheden af nu at bremse domæneafgivelserne vil der med en pædagogisk indsats vel nok kunne skabes ganske bred forståelse for, selv i Danmark. Ved nærmere eftertanke vil de fleste nok gerne være med til at sikre

deres modersmål som et komplet og samfundsbærende sprog – som et kultursprog.

Ortografisk purisme og leksikalsk purisme (afløsningsord) er det som helhed nok sværere at vinde tilslutning til. Og i Norden ville vi ikke have så let ved at samarbejde om afløsningsord og ortografisk tilpasning. Dertil er sprogene for forskellige.

Når man sammenligner afløsningsord og ortografisk tilpasning, ser man ved hver omstøbningsstype en fordel og en ulempe. Ortografisk tilpasning er let at praktisere når man først har opstillet tilpasningsreglerne (som man har i Norge), men vækker pga. de forbedrede engelskkundskaber efterhånden modstand. Afløsningsord vækker ikke modstand – undtagen i Danmark, hvor man har tendens til at grine ad dem, selv indlysende fornuftige afløsninger som *elastikspring* (for *bungee jumping*) – men de er sværere at lave, for de kræver stor opfindsomhed. Hvis Dansk Sprognævn blev opfordret til systematisk at lave afløsninger for nye importord, ville arbejdsbyrden blive så stor at reaktionen nok ville være: Den opgave har vi ikke kapacitet til at påtage os. Men det er naturligvis en prioriteringssag – vi kunne nedprioritere noget andet.

Det er blevet sagt at mængden af uassimilerede låneord kun er det irriterende symptom på den rigtige fare: domænetab. Hvis vi får held med at sætte ind mod domænetab, med at få sikret eller måske endda genindført vores modersmål på en række samfundsområder hvor der ikke er gode grunde til at kommunikere på engelsk, vil optaget af engelske importord vel også blive reduceret. Der skal nok komme importord nok alligevel, og det er godt, for når vi skal deltage i den internationale idéudveksling, har vi brug for nye ord. Men mange af disse nye ord kan med fordel omstøbes.

Min vurdering er at tiden er inde til at gøre noget ved domænetab. Og hvis domænetabsudredningen viser at alle Nordens sprog taber terræn, er det naturligt for Nordens sprognævn at indlede et samarbejde på dette område. Det opfordrer jeg hermed til. I Danmark kan vi derudover styrke

dansk ved at foreslå gode afløsningsord. I dette sprogpoltiske arbejde håber jeg at Dansk Sprognævn kommer til at spille en central rolle.

Litteratur

- Daidsen-Nielsen, Niels, Erik Hansen og Pia Jarvad 1999 (red.). *Engelsk eller ikke engelsk? That is the question*. Dansk Sprognævn's skrifter 28, København: Gyldendal.
- Gagalon, Dörte m.fl. 2001. *English in Danish – there is more to it than what you see*. Upubliceret studenteropgave, Roskilde Universitetscenter.
- Rask, Kirsten 2000 (2. udg.). *Sprogrenserordbog – tal dansk!* Odense: Forlaget Hestnes.
- Sandøy, Helge 2000. *Lånte fører eller bunad? Om importord i norsk*. Oslo: Cappelen Akademisk Forlag.

